

**O REVEDERE A „STRATEGIEI SECURITĂȚII NAȚIONALE
A FEDERAȚIEI RUSE PÂNĂ ÎN ANUL 2020”¹**

**REVISION OF "RUSSIAN FEDERATION NATIONAL SECURITY
STRATEGY UNTIL 2020"**

General-maior (r) prof. cons. dr. Constantin MINCU*

Rezumat: *Articolul prezintă, pe scurt, unele din cele mai importante aspecte ale evoluției politice, economice, culturale și militare a Rusiei într-o manieră destul de transparentă în „Strategia Securității Naționale a Federației Ruse până în anul 2020”.*

Autorul prezintă și implicațiile politice, economice și militare ale acțiunilor Moscovei împotriva Ucrainei și probabil, în viitorul apropiat și asupra altor state din așa-zisa „străinătate apropiată”.

Consider că liderii politici și militari europeni, inclusiv cei români, ar trebui să acorde o mai mare atenție acțiunilor Moscovei, în contextul recente crize ucrainiene.

Cuvinte-cheie: *Federația Rusă; Strategia Securității Naționale; criza ucraineană; tendințe mondiale negative.*

Abstract: *The article briefly presents some of the main aspects of political, economic, cultural and military evolvments of Russia overviewed in kind of transparent manner in the „Russian Federation National Security Strategy until 2020”.*

The author also presents the political, economic and military implications of Moscow's actions against Ukraine and probable in the near future against the states from the so-called “close vicinity”.

We consider European political and military leaders, including the Romanian leaders, should pay more attention to Moscow's actions in the context of the recent Ukrainian crisis.

Keywords: *Russian Federation; National Security Strategy; Ukrainian crisis; negative global trends.*

¹ Document aprobat prin Decretul președintelui Federației Ruse, nr. 537, din 12 mai 2009.

* Membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România, Membru al Consiliului Onorific al AOȘR, secretar științific al Secției de Științe Militare, Telefon: 0722.303.015; E-mail: mincu_constantin@yahoo.com.

Evoluția politică, economică, militară și culturală a Federației Ruse după colapsul Uniunii Sovietice a fost și va fi permanent în atenția specialiștilor politico-militari din întreaga lume și, în mod deosebit, a celor din Statele Unite ale Americii și din statele Europei, membre sau nemembre ale Uniunii Europene și/sau NATO.

1. Din păcate, după data de 21 noiembrie 2013, când administrația Ianukovici a dat semnalul că nu este interesată de Uniunea Europeană și că preferă să rămână în orbita Rusiei, evenimentele s-au precipitat, și, de nouă luni asistăm la Criza Ucraineană cu implicarea directă, fățișă și agresivă a Federației Ruse, care pune în aplicare unele prevederi ale Strategiei Securității Naționale adoptată în mai 2009.

După implozia produsă ca urmare a evenimentelor declanșate de Căderea Zidului Berlinului (9 noiembrie 1989) și în special a situației interne, din ce în ce mai complicate, din anii '90 – '93, din fosta Uniunea Sovietică s-au desprins și și-au declarat independența paisprezece state, totalizând 130 milioane de locuitori, din care 24,12 milioane de etnici ruși, reprezentând aproximativ 18,5% din aceste populații (anexa nr. 1).

Chiar și așa, Rusia este în continuare, în ciuda pierderilor suferite, o țară enormă, care acoperă zece fusuri orare, de la exclava Kaliningrad situată la Marea Baltică, până la Insula Sahalin din est; este un ținut plin de mari spații nepopulate, are un potențial imens și o populație de peste 143 de milioane de oameni, dintre care 15 milioane sunt musulmani.

Principalii lideri politici ai lumii actuale, dar și specialiști grupați în diferite think-tank-uri asociate grupărilor politico-militare relevante sunt de acord că "Rusia² continuă să fie o putere cu enorme resurse militare, între care mai mult de 10.000 de diverse arme nucleare; este, de asemenea, un gigant energetic, cu rezerve de petrol care, în ritmul actual de exploatare, pot dura peste 30 de ani, gazul natural ajungând pentru mai bine de 180 de ani". Conștientă de potențialul său energetic și de dependența quasitotală a unor state europene de gazul rusesc, Federația Rusă marșează tot mai hotărât și agresiv asupra Ucrainei și asupra altor state din, așa cum numește Moscova, „străinătatea apropiată”.

Analiztii recomandă să nu uităm nici de vechea ambiguitate rusească de natură istorică, culturală și geopolitică vizând imaginea Europei și a Asiei, nici de noua oscilație dintre elementele încă slabe ale democrației și, inevitabil, cele puternice ale autocrației. Aici se cuvine să-l cităm pe politologul român Vladimir Tismăneanu (24.08.2014 – site-ul www.realitatea.net în articolul „Înapoi la orbire? Leninism resuscitat și comunism hermeneutic”): „**Putinismul** nu este, evident, bolșevism redus,

² Michael Stürmer, *Putin și noua Rusie*, Editura Litera Internațional, București, 2009, reeditată în România în mai 2014, cu o valoroasă prefăță semnată de istoricul român Adrian Cioroianu (datată 30 aprilie 2014), dată la care anexarea Crimeei se consumase!

dar are în matricea mentală obsesia leninistă a opoziției dintre prieten și dușman. Asemenea bolșevismului, putinismul este intolerant, apodictic și exclusivist”.

În ceea ce privește problematicile globale, lumea se poate întreba, pe bună dreptate, dacă Rusia face parte dintr-un echilibru multipolar emergent sau dacă se străduie să aibă cuvântul său de spus – în primul rând al unui veto în toate problemele care apar pe glob, cu precădere în Europa de Est, Caucaz, Orientul Mijlociu Extins și Asia Centrală. Evenimentele din ultimii ani (începând cu invazia Georgiei în august 2008) demontrează fără dubii că Rusia a ales calea confruntării.

Sunt și alte elemente de luat în calcul:

○ **Poate Rusia** să fie convinsă să susțină în afară de interesele sale manifeste, acele elemente ale pax-americană, care continuă să fie componentele cheie ale globalizării, cum ar fi Organizația Mondială a Comerțului (WTO), Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional? În ultimii ani Rusia are probleme cu instituțiile globale și, după declanșarea crizei ucrainiene, este tot mai izolată.

○ **Va sprijini Rusia** ceea ce a mai rămas din ordinea lumii după dispariția Războiului Rece și a sistemului global nuclear și bipolar? Răspunsul este ușor de dat. Rusia susține prin toate mijloacele, doar propriile interese imperiale.

○ **Va deveni puterea revoluționară** de ieri stabilizatorul formei de organizare globală și postindustrială? Răspunsul pe termen scurt și mediu este categoric nu.

Rusia are, în mod evident, potențialul de a merge într-o direcție sau în cealaltă, de a fi o forță de stabilitate sau una producătoare de turbulență. Până acum nu este încă clară calea ce va fi urmată. Direcția pe care o va alege depinde, în mare măsură, de Vest, de coeziunea acestuia, de arta sa de a governa și de capacitatea reală de a înțelege Rusia. Slăbiciunile vestului, vorbitul pe mai multe voci, menajarea exagerată a intereselor Rusiei a încurajat Moscova să aleagă, fără rezerve, cartea confruntării, dorind să-și refacă influența în spațiul fost sovietic și, de ce nu, în țările fost satelite.

Pentru Europa de astăzi, ar fi într-adevăr fatal să fie prinsă între o Rusie resurgentă și o pax americană în declin, iar pentru Alinața Atlantică ar constitui o imensă dificultate. Deja s-au produs suficiente fapte care se mai înscriu pe acest curs. SUA se comportă ezitant, iar Europa pare încremenită în fața agresivității, fără complexe, a Federației Ruse.

Nu este încă prea târziu să sperăm la o conciliere între forțe. Sunt și alte argumente – ascensiunea Chinei în Orientul Îndepărtat – constituie o provocare majoră, lucru valabil și în cazul amenințării islamismului radical din Orientul Mijlociu, fie sub forma ambițiilor nucleare ale iraniienilor, fie sub cea a rezultatelor terorismului. În plus, mai trebuie amintite schimbarea dramatică a climei și răspândirea – greu controlabilă – a armelor de distrugere în masă, terorismul și țările neguvernabile, războiul cibernetic și crima organizată.

Toate aceste aspecte, care bătut lumea sunt o problemă la fel de mare atât pentru Rusia, cât și pentru națiunile occidentale. Se pare însă că Rusia a trecut pe planul doi aceste amenințări, fiind preocupată în acest moment de expansiunea în spațiul vestic.

În acest punct este potrivit să prezentăm, pe scurt, noile viziuni ale Federației Ruse privind **strategia securității naționale** (Legea Federală nr. 537, din 12 mai 2009). Putem, în final, să tragem unele concluzii cu ce aplică acum Moscova din **Strategie** și cum refuză ea ca statele vecine să aibă aceleași drepturi de a-și prezerva independența și dreptul de opțiune politică.

Din capul locului trebuie să menționez că documentul este centrat pe construcția instituțională a Rusiei, pe consolidarea și diversificarea economică, pe probleme sociale, pe dezvoltarea științei, tehnologiilor și educației și mai puțin pe problematica militară.

Principalele teze ale Strategiei

○Se afirmă în document că **“Strategia securității naționale a Federației Ruse până în anul 2020 constituie un sistem oficial recunoscut de priorități strategice, scopuri și măsuri în domeniul politicii interne și externe care determină starea securității naționale și nivelul de dezvoltare sigură a statului într-o perspectivă de durată”**;

○**Principala diferență** față de documentele anterioare (1997 și 2000) constă în faptul că securitatea națională este definită ca **“o stare de protecție a personalității, societății și statului împotriva pericolelor interne și externe, care permite asigurarea drepturilor constituționale, un nivel de viață demn al cetățenilor, suveranitatea, integritatea teritorială și dezvoltarea sigură a Federației Ruse, apărarea și securitatea statului”**. Aceasta se poate atinge prin realizarea unor priorități strategice.

○**Sunt determinate cinci criterii** de evaluare a stării de securitate națională ceea ce determină într-o oarecare măsură caracterul strategiei ca un document de abordare complexă pentru dezvoltarea tuturor sferelor de activitate ale statului, cu participarea activă în acest sens a societății civile. Acestea sunt:

- nivelul șomajului;
- nivelul de creștere a costurilor de consum;
- nivelul datoriilor de stat interne și externe;
- nivelul de asigurare cu resurse pentru sănătate, cultură, educație și știință;
- nivelul de înnoire anuală a armamentului, a tehnicii militare și speciale și nivelul de asigurare cu cadre militare și tehnico-inginerești.

○**Strategia confirmă intenția Rusiei** de a intra în anul 2020 în cele cinci economii mondiale conducătoare, baza sa conceptuală fiind:

- păstrarea modului său de viață, a identității național-structurale și a teritoriului Rusiei;

- satisfacerea garantată a necesităților materiale ale fiecărui om și ale poporului țării în general;

- satisfacerea necesităților social-spirituale fără de care nu se poate concepe autoexprimarea, dezvoltarea multilaterală și identificarea personalității, a societății și a statului.

○ **Documentul acordă importanță „lecțiilor învățate” din parcurgerea ultimilor ani, afirmând că:**

- Rusia a învins urmările crizei politice și social-economice de la sfârșitul secolului XX;

- a oprit scăderea nivelului și calității vieții cetățenilor ruși;

- a rezistat la presiunea naționalismului și terorismului internațional;

- a prevenit discreditarea societății constituționale;

- și-a păstrat suveranitatea și integritatea teritorială;

- a restabilit posibilitățile de creștere a capacității de concurență și de recunoaștere a intereselor naționale ca un subiect cheie în relațiile internaționale.

○ **Strategia determină interesele naționale pe termen lung ale Rusiei:**

- dezvoltarea democrației și a societății civile, creșterea concurenței economice naționale;

- asigurarea trăinicii societății constituționale, a integrității teritoriale și a suveranității Federației Ruse;

- transformarea Federației Ruse într-o putere mondială a cărei activitate este îndreptată spre susținerea stabilității strategice și a relațiilor de parteneriat, în condițiile unei lumi multipolare (n.a. – obiectiv ambițios și dificil de atins și menținut în dinamica actuală și viitoare a lumii, mai ales prin ridicarea unor noi centre de putere politico-economică).

○ **Principalele priorități ale securității naționale a Rusiei sunt considerate:**

- apărarea națională;

- securitatea de stat și socială.

○ **La acestea se adaugă și alte priorități:**

- creșterea calității vieții cetățenilor ruși prin garantarea securității personale, precum și a standardelor de viață;

- creșterea economică care se obține înainte de toate prin dezvoltarea unui sistem de inovație național și de investiții în capitalul uman (până acum la bază au stat exporturile de materii prime și de energie);

- știința, tehnologia, educația, sănătatea și cultura care să se dezvolte prin întărirea rolului statului și perfecționarea parteneriatului stat-societăți private;

- ecologia sistemelor vitale și folosirea rațională a naturii a căror susținere se obține prin utilizarea echilibrată, dezvoltarea tehnologiilor noi și reproducția rațională a potențialului de resurse naturale ale țării;

▪ stabilitatea strategică și parteneriatul strategic egal care să se întărească pe baza participării active a Rusiei la dezvoltarea modelului multipolar în organizarea mondială.

○ **Politica externă** este îndreptată spre îndeplinirea obiectivelor și priorităților enumerate mai sus, prin:

▪ Rusia va pleca de la faptul că Organizația Națiunilor Unite (ONU), Consiliul său de Securitate, constituie elementul central de stabilitate a sistemului relațiilor internaționale;

▪ totodată, Rusia va întări cooperarea în formațiunile multilaterale cum ar fi „Grupul celor opt – G8”, „Grupul celor douăzeci”, Rusia, India, China (RIC), Brazilia, Rusia, India și China (BRIC);

▪ Rusia va utiliza posibilitatea altor instituții internaționale neformale;

▪ **Prioritatea politicii externe** a Rusiei rămâne dezvoltarea relațiilor bilaterale și colaborarea multilaterală cu statele participante ale Confederației Statelor Independente (CSI).

○ **În Strategie sunt enumerate și tendințele mondiale negative posibile să influențeze securitatea Rusiei:**

▪ recidivele probabile ale abordărilor de forță unilaterală în relațiile internaționale, contradicțiile dintre principalii participanți ai politicii mondiale;

▪ pericolul răspândirii armamentului de nimicire în masă și ajungerea acestuia în mâinile teroriștilor, precum și perfecționarea formelor de activitate ilegală în domeniile cibernetic și biologic, în sfera tehnologiilor înalte;

▪ conflagrația informațională înaltă;

▪ amenințările asupra stabilității țărilor industriale și în dezvoltare;

▪ dezvoltarea tendințelor naționaliste, xenofobiei, separatismului și a extremismului prin forță, inclusiv sub lozincile socialismului religios;

▪ situația demografică mondială încordată și problemele mediului natural înconjurător (migrație necontrolată și ilegală, droguri, traficul de carne vie, alte forme de criminalitate organizată internațională);

▪ răspândirea epidemiilor datorate unor noi viruși, necunoscuți înainte;

▪ deficitul tot mai acut de apă dulce.

○ **În Strategie se afirmă că tendințele mondiale negative**, menționate mai sus, constituie sursa unui sistem complex de amenințări pentru securitatea națională a Rusiei.

▪ **În sfera militară:**

- **Politica unor națiuni străine** conducătoare direcționată spre obținerea unei supremații dominante, înainte de toate în forțele nucleare strategice, prin dezvoltarea unor mijloace de înaltă precizie, informative și de înaltă tehnologie pentru ducerea luptei armate;

- **Dezvoltarea armamentului strategic** de înzestrare nenucleară, de formare la nivel unilateral a unui sistem de apărare antirachetă și de militarizare a spațiului cosmic apropiat, capabil să ducă la o nouă cursă a înarmărilor; răspândirea tehnologiilor nucleare, chimică, biologică, la producerea de arme de nimicire în masă.

▪ **În sfera securității de stat și sociale:**

- **activitatea de informare** și alte activități – ale serviciilor și organizațiilor speciale ale statelor străine, precum și a persoanelor individuale – direcționate spre producerea de prejudicii Federației Ruse;

- **activitatea organizațiilor** teroriste, a grupărilor și persoanelor direcționată spre modificarea bazelor constituționale ale Federației Ruse, dezorganizarea funcționării normale a organelor puterii de stat, distrugerea obiectivelor militare și industriale, a întreprinderilor și instituțiilor care asigură activitatea vitală a societății;

- **intimidarea populației;**

- **activitatea extremistă** a organizațiilor naționaliste, religioase, etnice și a altor organizații și structuri direcționată spre distrugerea unității și integrității teritoriale a Federației Ruse, spre destabilizarea situației politice și sociale în țară.

▪ **În sfera economică:**

- păstrarea modelului de **export-materie primă** pentru dezvoltarea economiei naționale;

- dependența înaltă de conjunctura economică externă, pierderea controlului asupra resurselor naționale;

- înrăutățirea stării bazei de materii prime din industrie și energetică;

- dezvoltarea inegală a regiunilor, stabilitatea redusă și protecția insuficientă a sistemului financiar național;

- menținerea condițiilor pentru corupție și delapidări în sistemul financiar, precum și migrarea ilegală a capitalului;

- crizele din sistemul financiar-bancar mondial și regional;

- creșterea concurenței în lupta privind resursele de materii prime, energie, apă și alimente în deficit;

- rămânerea în urmă în dezvoltarea tehnologiilor înalte;

- riscurile strategice mari datorită unei dependențe prea mari de modificarea factorilor externi.

▪ **În sfera științei, tehnologiilor și educației:**

- rămânerea în urmă privind trecerea la un alt mod de tehnologizare, dependența de livrările din import a echipamentelor, aparatelor și bazei de componente electronice, a materialelor strategice;

- trecerea nesancționată peste graniță a tehnologiilor concurente indigene;

- sancțiunile unilaterale neîntemeiate în relațiile organizațiilor științifice și de educație cu Rusia;

- dezvoltarea insuficientă a bazei legale normative și slaba motivație în sfera politicii de inovații și a celei industriale;

- nivelul scăzut al protecției sociale a personalului tehnic-ingineresc, profesoral și pedagogic și a numărului acestora pentru formarea medie și superioară în sistemul de învățământ.

▪ **În sfera sănătății:**

- apariția unor epidemii și pandemii la scară largă, răspândirea în masă a infecției cu HIV, a tuberculozei, a narcomaniei și alcoolismului;

- eficacitatea redusă a sistemului mondial și numărul redus de specialiști pregătiți, nivelul insuficient al asigurărilor medicale și al plății cadrelor medicale și al finanțării pentru dezvoltarea unui sistem medical superior, nefinalizarea realizării unei baze legale normative în sănătate, în scopul creșterii accesibilității și al asigurării populației în actul medical.

▪ **În sfera culturii:**

- influența producției de cultură în masă orientată spre necesitățile straturilor marginale;

- atentatele ilegale asupra obiectivelor de cultură.

▪ **În sfera ecologică:**

- menținerea unui număr important de producții periculoase a căror activitate duce la distrugerea echilibrului ecologic;

- nerespectarea reglementărilor legale normative și ale supravegherii;

- Epuizarea rezervelor de materii prime minerale ale țării; reducerea resurselor minerale de importanță strategică.

▪ **Federația Rusă**, în strategia elaborată și aprobată, consideră că o **influență negativă asupra situației internaționale** în perspectivă medie o pot avea:

- situația din Irak și Afganistan;

- conflictele din Orientul Apropiat și Mijlociu;

- unele conflicte din Asia de Sud și Africa, din peninsula Coreeană;

- situația critică privind păstrarea unor materiale și obiecte periculoase, îndeosebi în țările cu situație politică instabilă;

- răspândirea necontrolată de către stat a armelor obișnuite;

- posibilitatea rezolvării unor probleme ce apar privind lupta concretă pentru resurse cu folosirea forței militare, ceea ce duce la distrugerea echilibrului de forțe în apropierea granițelor Federației Ruse și a granițelor aliaților ei;

- riscul de creștere a numărului de state posesoare de arme nucleare;

- planurile de extindere a infrastructurii militare NATO spre granița Rusiei și încercările de a le da funcții globale care sunt în contradicție cu normele de drept internațional.

În documentul prezentat se pune accent, pentru prima dată, pe rolul societății civile în realizarea tezelor strategiei; se arată că asigurarea securității naționale constă în menținerea mecanismelor legislative și instituționale, precum și a posibilităților de resurse ale statului și societății la un nivel care să răspundă **intereselor naționale ale Federației Ruse**. Aici cred că este oportun să redăm celebrul citat din discursul ținut de Winston Chreschil la Radio BBC, în octombrie 1939:

„Nu pot să vă spun cum va acționa Rusia. Este o ghicitoare înveșmântată într-un mister înăuntrul unei enigme. Singura cheie este interesul național al Rusiei”.

Întrebarea „Care este astăzi interesul național al Rusiei?” rămâne una deschisă, dar deja au apărut suficiente elemente care să arate o direcție de acțiune.

Se apreciază că starea securității naționale a Federației Ruse depinde direct de potențialul economic al țării și de eficacitatea funcționării sistemului de asigurare a securității naționale.

În partea finală, documentul definește bazele normative legislative și informaționale pentru realizarea unei strategii veridice. Respectiv, se subliniază că „realizarea unei strategii veridice se asigură pe baza consolidării eforturilor și resurselor organelor puterii de stat, a instituțiilor societății civile, direcționate spre protejarea intereselor naționale ale Federației Ruse prin utilizarea completă a tuturor măsurilor politice, organizatorice, social-economice, legislative, speciale și altele elaborate în cadrul planificării strategice a Rusiei”. Se pare că Statele Unite și Uniunea Europeană au urmărit destul de superficial elementele relevante ale „planificării strategice a Federației Ruse”, fiind surprinse de recente evoluții.

Autoritățile Federației Ruse consideră că realizarea Strategiei trebuie să devină factorul mobilizator pentru dezvoltarea economiei naționale, îmbunătățirea calității vieții populației, întărirea apărării naționale, a securității de stat și legislative, creșterea capacității de concurență și a prestigiului internațional al Rusiei.

Consider că studierea atentă a Strategiei și de către specialiștii interesați din România poate contura un răspuns la întrebarea: în ce măsură Rusia se îndreaptă în mod ireversibil spre comportamentul politic al unui stat democratic modern și cât de predictibile vor fi acțiunile sale pe arena internațională în viitorii ani?

Pentru un posibil răspuns cred că cei interesați ar putea studia excelenta (după opinia mea) Prefață a profesorului Adrian Cioroianu la cartea lui Michael Stürmer „Putin și noua Rusie”, Editura Litera, 2014. Textul are titlu sugestiv „Vladimir Putin – noul țar, în căutarea unui nou imperiu. Divergența actuală dintre Rusia și Occident în dosarul ucrainean”.

ETNICII RUȘI ÎN STATELE DESPRINSE DIN URSS³

Nr. crt.	Țara	Total populație - milioane -	Dintre care etnici ruși	
			%	În cifre - milioane -
1	Kazahstan	16,9	37,0	6,253
2	Kârgâstan	4,5	21,5	0,967
3	Tadjikistan	5,7	3,5	0,200
4	Uzbekistan	5,7	8,3	0,473
5	Turkmenistan	5,7	8,3	0,473
6	Azerbaidjan	7,4	5,6	0,414
7	Armenia	3,7	2,0	0,074
8	R. Moldova	4,4	13,0	0,572
9	Ucraina	52,1	22,0	11,462
10	Belarus	10,4	13,2	1,403
11	Lituania	3,8	8,6	0,327
12	Letonia	2,7	33,8	0,913
13	Estonia	1,6	30,3	0,485
14	Georgia	5,4	2,0	0,108
TOTAL		130	18,55	24,124

BIBLIOGRAFIE

1. ARON Leon, *Yeltsin: A Revolutionary Life*, 2000.
2. BEKER Peter, GLASSNER Susan, *Kremlin Rissing: Vladimir Putin's Russia and the end of Revolution*, New York, 2005.
3. BROWN, Archie, SHEVTSOVA, Lilia: *Gorbachev, Yeltsin and Putin: Political Leadership in Russia's Transition*, Brookings Institution, 2001.
4. STÜRMER, Michael, *Putin și noua Rusie*, Editura Litera Internațional, București, 2009, reeditată în 2014 la aceeași editură;

³ Sursă: Michael Stürmer, *Putin și noua Rusie*, Editura Litera Internațional, București, 2009, p. 6.

5. Lucrările simpozionului de comunicări științifice cu participare internațională „Perspective ale securității în Europa”, 19-20 noiembrie 2009, Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate), Editura UNAp, București, 2009 (6 volume).
6. Articole și analize din presa română și străină privind criza ucraineană (noiembrie 2013 – 31 august 2014).

